

in vadimonium ponatur. Etenim sæculares personæ debitant reverentiam sacris mysteriis nesciunt impedere, quoniam hic usus non est eis commissus. Fortasse autem contingere potest ut prope arcam vel in ea domo in qua vasa abscondita sunt, committantur adulteria et fornicationes et ea crimina quæ iram Dei provocent. Nam cum in historia Regum legimus Ozam, eo quod calcitrantibus bobus arcam Domini tetigerit, illico interlisse; et in Levitico præceptum sit Aaron et filiis ejus ne permitterent filiis Caath vasa sanctuarii ferre vel tangere, ne forte perirent de medio Levitarum; quomodo audet quispiam extra Ecclesiam suam cuiuscunque personæ, sive clerico sive laico, aram Christi vel sepulcrum ejus in vadimonium dare? Quid enim crux est, nisi ara Christi? Et quid calix, nisi sepulcrum ejusdem Domini nostri? Qui ergo aram et sepulcrum in vadimonium ponit, cum Juda Christum vendit; et qui in vadimonium accipit, cum militibus, ne Christi resurrectionem et gloriam, quam ad sepulcrum Domini viderant, prædicarent, pecuniam a sceleratis Judæis suscipit. Legimus quoque in Daniele regem gentilem Balthasar, eo quod in vasis, quæ de templo Domini pater ejus sustulerat, concubinis suis potum ministraverit, subito manum scriptitantem vidisse, et de scripturæ interpretatione cognovisse mortem sibi instare et divisionem regni sui.

Ego ipse, ut de præsentibus interim loquar, animum tibi breviter exempli causa proferam quod nuper audiui, nescio an ad te quoque fama pervenerit. Accidit in Britannia minori quoddam miraculum. Nam quidam nummularius vasa Ecclesiæ sibi loco vadimonii in arca reposita servabat; casu

A pueri parvuli super eandem arcam ascenderunt, qui illico in amentiam versi sunt; sed et canes forte ascenderant, et in rabiem efferati fuerunt. Sensit dominus ultionem divinam esse eo quod vasa sacrata, non his deputanda locis vel pactis, pro accommodata pecunia accepisset; nimiumque perterritus fugit ad ecclesiam, quid factum fuerat omnibus intimavit, et sacra vasa quantocius a se emisit, non minori formidine quam olim Philistii arcam fœderis Domini propter imminentem cladem a se expulerunt. Quæ res adeo terræ incolæ exterruit, ut sceleratiorem quolibet idololatra prædicent qui sacra vasa deinceps in vadimonium posuerit vel acceperit. Perpende ergo quanta culpa sit vasa de sinu ecclesiæ rapere, et sæcularium manibus committere.

B Caveant itaque prælati Ecclesiæ ne res sibi commissas et susceptam pauperum dispensationem negligenter tractantes, incurrant detrimentum animæ suæ. Audivi enim de quibusdam episcopis, sicut in quadam epistola me scripsisse tibi memini, quia sæcularia arma complectuntur, et militares copias pretio conducunt, et alia similia nequaquam eis convenientia sequuntur. De quibus non ego sed Propheta: *Principes*, inquit, *vestri socii furum*, qui sibi creditam Ecclesiarum substantiam in supradictos usus nefarie effundunt. Spreto quippe episcopali officio, ea appetunt quæ omnimodo fugere oporteret. Unde consilio meo prælati quique, in quantum prævalent, omnes a se occasiones abscedant, quibus innumera damna filiis suis et rebus ecclesiasticis provenire solent, ut bene ministrantes ab eo mercedem recipiant, cujus et locum tenent, et vestigia sequi deberent. Vale.

APPENDIX.

Epistolæ canonicorum Carnotensium, Hildegarii, Guillelmi ducis Aquitanie et aliorum plurimorum.

EPISTOLA CXIV [olim CIX.]

Clarissimo Turonensi archiepiscopo H. A. decanus et tota congregatio canonicorum Sanctæ Mariæ Carnotensium prona atque devota fidelitatis obsequium et orationis suffragium

Nuper antequam Romanum iter agere cœpisset D beatissimus Pater noster Fulbertus (49) episcopus vestro, ut scitis, dulci usus est colloquio. Unde reversus dum quadam die in conventu nostro reside-

ret, de ipso itinere nobiscum agens, conquerentibus nobis post abscessum ejus multa nos a pluribus adversa passuros, et nominatim a Fulcherio ejusque nepotulo, suorum quoque manipulis furum, ille constanter et confortatorie, ut solet, in talibus respondit: Malorum injurias boni æquanimitè ferre debent. Ut enim ipsi legis in quadam homilia beati pape Gregorii, *bonus non fuit, quisquis malos non toleravit.*

Adjecit præterea se vobis inde fuisse locutum,

(49) Fulbertum Romam cum Roberto rege petiisse peregrinationis causa suspicor. *Rex enim Robertus*, inquit Paulus Emil. in illius Vita, *cum Romæ esset, ad divi apostoli aram scriptum obtulit pridie festivitatis apostoli in quo antiphona Cornelius Centurio continebatur. In veteri manuscripto Chron.: Anno 1026 Rob. rex Francorum piissimus Romam*

tatis amicus. Antiphonas sacraque responsa quædam edidit, judicio Ecclesiæ universæ probata receptaque; ejusmodi sunt: Sancti Spiritus, O Constantia martyrnum. Quod responsum composuisse ferunt cum Constantia, illius uxor, Robertum maritum rogasset ut in illius gratiam aliquod carmen conceret. Cum Avallonem obsideret, nullo oppugnante quassantere,

vos etiam illi et nobis prodesse, de ipsis malefactoribus adiutorium promississe. Quod si necessitas urget, præcepit statim vestræ paternitatis solatium nos adire. Quod nunc facinus, potentissime Pater, variis pulsus tribulationibus. Nam ut alias omittamus, illi anathematizati, quorum supra meminimus, postquam dilectissimus pater noster viam suam tenuit, terras nostras quæ sunt in ministerio, Heruci et Tetoldi, quasi lupi caulas ovium irrumpentes, nobis immerentibus prædati sunt. Neque etiam rabidis eorum morsibus ovium damna suffecerunt; imo vero ad devastandam quamdam pastoris ipsius potestatem quæ dicitur Ermenulphi villa, se converterunt. Proinde rogamus vos, justissime Pater, ut propter amorem sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, cui servimus licet indigni, ipsius quoque dilectissimi vestri, qui in vobis plurimum confidit, et nos abiens vestro patrocinio commisit, prædam suam et nostram reddere faciatis, cum nepote vestro Gaudfrido magnopere satagendo, quatenus ipsi lupi res domini præsulis et nostras deinceps non diripiant, vel donec annuente Deo ipse redeat. Valet et vos supplices vestros, quidquid de iis egeritis, mandando rescire dignamini.

EPISTOLA CXV [olim CX].

(Anno 1022.)

Venerabili LEX. pont. HERB. congreg. canon. sanctæ Mariæ Carnot. plurimum salvere et orationis suffragia.

Jubes, inclyte præsul, nos dare tibi circadas (34) de ecclesiis nostris quæ sunt in episcopio tuo. At nos serenitati tuæ verum quiddam intimare volumus, scilicet quod episcopi Beatæ Mariæ, in quorum diocesi possidemus ecclesias, hunc semper amoris et reverentiæ cultum exhibuerunt sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, ut a nobis ejus licet indignis famulis nequaquam exigerent id obsequii quod requiris. Vide, quæso, ne importuni vocemur, dum rogamus te, benigne Pater, ut, honesta sanctorum Patrum sequens vestigia, nos hujus pensionis angaria nullatenus obliges, ne in hac parte nobis officendi primus auctor ipse noteris. Optamus enim potius, non parvo tuæ ipsius utilitatis amore ducti, in albo felicitis ordinis benefactorum nostrorum te recenseri, ut cum pro illis, tum etiam pro te jure Domino sacrificium offerentes, ac humanitatis tuæ beneficia coram illa recitantes, dignum te libro quoque vitæ cælestis inseri prædicemus. Præterea non arbitramur notitiæ tuæ amplitudinem præterisse dominum nostrum Fulbertum episcopum, cui te valde charum esse scimus, Romam pergere. Quod ideo memoramus, ut, si liberalitati tuæ placuerit nostræ petitioni favere, nos id illi, cum redierit, innoscamus, tibi quidem pro

hoc bene ac sapienter factum nimium gratulatio. Quod si non oramus, saltem nos exspecta supplices tuos: illum reversum super hoc consultum ire debentes, a cujus nutu pendent nostra consilia, neque interim ullum interdictum facias ecclesiis nostris. Bene agendo valeas, de sacrario tui pectoris quid oraculi super hæc egrediatur nobis rescribere ne graveris, iterum iterumque ac semper valeas.

EPISTOLA CXVI [olim CXI.]

Amicus amico HILDEGARIUS SIGIFRIDO totius boni sufficientiam precatur.

Dum apud nos morareris, inter primos amicorum meorum habitus, quid mihi tuis obsequiis plerumque dedito pollicitus sis, memorem te esse puto. Ipse tamen ejus rei te commonefaciens, rogo ut secundum promissionem tuam mittas equum ambulatorium, qualem te dare, nos quoque recipere deceat: cum illis equidem sentio qui amicitiam non propter se tantum, sed et propter utilitatem censeant esse expetendam. Diu vivens et bene agens præmio æterno potiaris.

EPISTOLA CXVII [olim CXII.]

HILDEGARIUS, domini Fulberti discipulus, SIGIFRIDO Ric. com. capell. adhuc salutem.

Verbis tuis fidem minime servans diu me fefellisti. Unde, cum me deceptum esse doleam, tum pro mendacio tuo pudor mihi maximus ingeritur. Non enim deceret tantam personam probrosam falsitatis nomen subire. Horrendum etiam esset in sacrilegii crimen incidere, quia, sicut legitur, *Verba sacerdotis aut vera aut sacrilega*. Obsecro itaque per sanctam amicitiam quæ inter nos esse debet, ut honestæ veritatis famæ te reconcilies, mittendo mihi ad præsens per Gauterium monachum olim meum, merito mihi promissum abs te caballum. Quod ni feceris, noveris te funditus ab amore nostro decidisse, teste conscientia mea, dixerim, in hoc quod ego te rogo, non magis utilitatem meam quam tuam et simul honorem exopto.

EPISTOLA CXVIII [olim CXIII.]

Quem puræ dilectionis affectu colit seniore suum E. HILDEGARIUS plurimum salutis.

(51) Potionem lera, quam dominus præsul tibi mittit, sumes cum aqua calida ante crepusculum diei. Nocte qua debes eam accipere, non cœnabis; et ipsa nocte positam potionem in vasculo, in quo distemperanda est, asperges salis gemma, vel, si hæc non adest, delicato sale ad pensum unius scripuli. Accepta potione sedeas ante focum absque ullo tumultu, cavens tibi penitus a frigore; et, si paulum cubueris, non nocebit: nolo tamen ut dormias. Cum primum senties moveri tibi ventrem, deambula pedetentim, et sic ad secessum vade. Si propter

(30) Canonicos Carnotenses aliquando episcopo Lexoviensi de ecclesiis suis visitationis jus persol-

exactiones ante viginti annos impositas non affligantur.

solutionem tandem ceperit te sitis, nequaquam hibes, nisi paululum aceti cum aqua calida misti, propter stomachum diluendum seu relevandum : quod etiam non urgente siti facere poteris, solutione ropemodum vocante. Prandere differes quousque senties catarthicum nihil amplius operari velle. Cum sederis ad mensam, vide ne quid nimis, neque manduces aliquid stipticum vel plus æquo salsum. Plura de observationis modo notare, nisi pauca sufficerent sapienti. Hoc tamen scribere me jubet nescia simulare charitas, ut talem potionis hujus sentias effectum, quatenus semper incolumis perseveres. Vale.

EPISTOLA CXIX [olim CXIV].

HILDEGARIS G. *verba transformare in act.*

Tuæ, mi domine, charitativæ promissionis nuntium hæcenus sustinens laboravi nimium. Sollicitus namque quid tuæ celsitudini meæ parvitati placuisset designare, percunctabar unde sese reciperent viatores quosque pendens, ab urbis vallo huc respiciente. Nemine vero dante responsum tui de parte, mæstus re. libam domum jam facta nocte. Sed quia in humanis perfectum nil exstat ex toto, humano parcimus ingenio. Peto tamen ne prouas in verba talis excusationis, quin quod pollicitus es adimplere studeas sine furore dilationis : igitur, ut certiozem reddas, mando et deprecor quatenus innuere digneris quid me agere jubeas. Nolo, mi domine, hæsites in calamo, bonum opus habens in animo, quoniam in perfectione erit ex Dei auxilio. Vale.

EPISTOLA CXX [olim CXV].

Guillelmi ducis Aquitanie ad Hildegarium.

(Vide infra in GUILLELMO ad an. 1030.)

EPISTOLA CXXI [olim CXVI].

HAND. præstuli II. *Turonensis archiepiscopus salutem.*

Quamvis tua nuper ad me directa epistola sibi condigna mereatur rescripta, satius tamen existimavi responsis interim suæ contumaciæ debitis suspersedere, quam tuæ saluti quantum ad nos non consulere, et inter consulendum quibusdam epistolæ locis discrete et humiliter non respondere. Medicorum enim est melancholicis sive maniacis, seu quælibet alia valetudine laborantibus, licet ingratis et conviciis artificem lacessentibus, nihilominus tamen suæ artis experimenta impendere, et ut curentur attentius insistere. Unde et me nec professum quidem medicum, quippe imperitissimum, si tamen ad hoc jure prælationis utcumque provectum, qui te si exorbites debeam corrigere, oportetque ex coemptis sanctorum Patrum medelis tibi, licet ingrato, medicari. et ut cureris, velis nolis, insistere. Sed nriusquam

A dum proposuit. Quod si bene advertisses, inco sultum non dixisses. Inconsultus igitur fecisti, qui te, ut post clarius liquebit, in pejorem partem flexisti. Non temere vero ac non sine culpa te et tuos fuisse interdictos, testantur reliquæ vinearum in quibus vestra fixisti castra. Quod in exemplum datum cæteris quibus accerrime culparis fidem facit. Te quoque vocatum esse, qui tibi missas a me sciat litteras, quis vel insanus non asserat? Te igitur, frater, rationabiliter pro tua culpa et canonicè vocatum et a divino officio separatam recognoscendo plange, et plangendo ad satisfactionem revertere. Quod si quadragenario vocationis spatio lege canonum te defendere niteris, scio quia singulares causæ vel personæ non præjudicant legi. Nam te in furorem versum, et ex præsule duces tot armorum factum, totam nostram patriam crudeliter vastare cernens, ferrum, ignes, diversasque nobis mortes minatum, imminenti plange quadragenariæ vocationis spatium ut desisteres nihil videns prodesse, venabulum mox tibi excommunicationis opposui, ut eo saltem viso territus, te et tuos vel ad momentum refrenares, et præsulem quem amiseras recognosceres. Sed tu maluisti illo excommunicationis venabulo configi, quam a cæpta tyrannide vel ad punctum refrenari. Nam quod dicis te regis hoc jussu fecisse, nec nego, nec affirmo, nec quid hoc leveat intelligo. Cujuscunque enim hoc jussu feceris, eadem culpa ac si nullus jussuisset urgeris. Nam ad exaggerationem tuæ culpæ ista satis transgressio sufficit, quod præter mea tui archiepiscopi consulta, contra canonicam auctoritatem tale aliquid incipere præsumpsisti : quodque etiam me jubent : non debuisses facere, hoc te ipso consultore fecisti. Quod autem ais te in malum Odonis agere impulsus, nec etiam ei palmitem destruxisti, sed vineas canonicorum sancti Mauriti, præter cætera quæ in tuam matrem Ecclesiam jussu tui D. Fulconis intulisti opprobria, radice tenus comminuisti. His de causis excommunicatorias tibi litteras, quas contra jus et fas audacie notas dicis, misi. Nec te oportuit tuum magistrum et dominum tam temere reprehendere, ut a tuo incepto respisceres, trausmisi, non ut te vellem flecti in eam partem qua corruisti. Quod discrete an indiscrete fecerim, tua juridicalis libra penset, qui consultorem quærere mones. At si indiscrete ac sine causa temerariam in te, quod absit ! excommunicationem intorsissem, sustinere tamen judicium tui pastoris, et a sacra celebratione cessare debuisti. Quod quia non fecisti, et consultrice superbia tui magistri interdicta narvipendisti, prudens in

pastoris sui iudicium temere reprehendat, ne, etsi iniuste ligatus est, ex ipsa tui iudicij reprehensionis superbia culpa quæ non erit fiat. Hactenus beatus Gregorius. Hac igitur, frater, argumentatione convictus cum sis, excommunicatum te recognoscendo iterum plange, et plangendo ad satisfactionem revertere.

Atque his tuæ epistolæ locis tantum nos respondisse sufficiat, cæteris aliquis otiosus respondeat. Nam ego illa quæ magis sunt necessaria et pollicitus sum II. fratri prosequar. Contemplor ex motibus tui corporis diversa genera passionum tuam germinare animam : quibus si aliquo medicamine, priusquam in vires prodeant, non occurratur, mirabilem tuæ animæ generabunt mortem. Sed congrua cuique passioni ignorabitur medicina, nisi origines, et, ut ita dicam, radices earum, intentissima discretione fuerint exploratæ. Omnium itaque passionum animæ unus fons atque principium est. Secundum qualitatem vero partis quæ in anima vitata fuerit, unaquæque passio vocabulum sortitur. Quod et corporaliū morborum docetur exemplo. Si enim vis noxii humoris obsederit caput, *cephalalgica* passio nuncupatur, si pedes, *podagrica*, si manus, *chiragrica* nominatur. Totque vocabula unius humoris sortitur incommoditas, quot membrorum obsederit portiones. De visibilibus ergo ad invisibilia transeuntes, uniuscujusque animæ partibus unumquodque vitium inesse credimus. Quam sapientissimi quique tripartitæ definiunt esse virtutis. Nam et rationalis est, et irascibilis, et concupiscibilis. Secundum ergo qualitatem vitiatæ partis, infectio cuiusque pestis nominatur : nam si rationabilem partem infecerit, cenodoxiæ, elationis, invidiæ, superbiæ, præsumptionis, hæreseos vitia procreabit. Si irascibilem vulneraverit, furorem, impatientiam, tristitiam, acediam, pusillanimitatem, crudelitatemque parturiet. Si concupiscibilem infecerit portionem, gastrimargiam, fornicationem, philargyriam, et desideria noxia terrenaque generabit. Animadverto igitur, frater, ex motibus tui, ut dixi, corporis, tuam animam suam generare mortem. Nam cum tu tantam in me, tuum præsertim magistrum, superbiam, contemtionem et præsumptionem demonstrares, apparet rationalis tuæ animæ partem miserabiliter esse corruptam. Certis enim iudiciis hæc tria in te notantur : superbia videlicet, quod tam superbe archiepiscopo respondes ; contemptio, quod sua interdicta parvipendis, quæ, licet injusta, quod absit ! essent, tamen, sicut superius probavi, timenda tibi esse debuissent ; præsumptio quoque, quod juste an iniuste interdictus ad sacram celebrationem accedis. Quorum trium iudicia rationabilem, ut dixi, animæ tuæ partem prædicant esse vitiatam. Reliqua autem si qua in te germinant tute ipse videris. Nam huic ego parti

ad mortem infixus es, satisfactionis medela non subvenerit. Quo, ut dico, per satisfactionem sanatus, tumores illico superbiæ, contemtionis et præsumptionis quos in tuam animam induruisse suspicor, falce discretionis amputabis.

Deinde amputationis illius vulnera recentia, ne aliquam aliam passionem generent, pœnalis cauterio timoris ustulabis, quam usturam ne frigus impietatis tangat, charitatis ardore et oleo fovebis misericordiae. Quod si ita feceris, et superbia illa, qua instigante responsa in me tam torva jaculatus es, et contemptio, qua meum interdictum parvipendis, et præsumptio, qua excommunicatus ad sacram celebrationem accedis, peribunt. Et rationalis pars tuæ animæ magna ex parte ad incorruptionem revertetur.

Post hæc autem has virtutis species, humilitatem, patientiam et obedientiam in unum melle divinatorum eloquiorum conficies, et in buxula tuæ mentis hoc antidotum diligenter recondes, unde quotidianam tuam animam dietam sumens, non solum has pestes in perpetuum non germinabit, sed etiam a cæteris omnibus incorrupta fulgebit. His te, frater, monens, non fastu doctoris effector, sed officium meæ prælacionis trepidus exsequor, quibus si annueris, tuæ, ut arbitror, saluti providebis. Si autem, quod absit ! aliter pariter neglexeris, quod meis repugnet factis (*sic*), ab hoc te errore Dominica voce reprimo, qua ait : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi ; quæcunque ergo dixerint vobis servate et facite, secundum vero opera illorum nolite facere : dicunt enim et non faciunt* (*Math. xiii, 2*). Scribis enim et Pharisæis, ut tu ipse melius nosti, commissa erat doctrina legis, ut eam exponerent auditoribus suis. Ideo Dominus dixit : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi*, id est, super doctrinam legis ; quorum dictis, posthabitis factis, auditores obtemperare iussit, cum ait : *Quæcunque ergo dixerint vobis servate et facite, secundum vero opera illorum nolite facere*. Pharisæi enim quod docebant malis operibus destruebant, quod Dominus subsequenter adjunxit : *Dicunt enim, et non faciunt*. Tales sunt modo in Ecclesia episcopi, presbyteri et abbates, qui bene docent, et male vivunt ; de quorum numero et me esse confiteor. Sed tamen quia super cathedram doctrinæ et prælacionis, licet indignus et imperitus, nec dicta factis compensans, sedeo, si quid boni a me in illa cathedra sedente præceptum tibi fuerit, Dominica, ut audis, admonitione observare debebis. Quod si neglexeris, Dominicis præceptis apertissime contraibis. Vale.

EPISTOLA CXXII [olim CXVIII].

(Anno 1014.)

Guillelmi, ducis Aquitanicæ, ad Aribertum abbatem.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXIII [olim CXVIII bis].

eo magis gauderem, præsul optime, quo vobis sapius placitura facerem. Noverit ergo serenitas vestra quod libentissime venirem ad pretiosissimam dedicationis templi vestri solemnitatem, nisi detineret me causa hujusmodi: Dominus noster Guillelmus comes, habito consilio cum Italis, præcepit mihi, et dominis meis Isloni atque Rohos coepiscopis, sua quædam seria procurare, quæ nullatenus sunt nobis postponenda. Hac de causa, quia charitatem vestram invitatus adire nequeo, non parum animum meum occupavit ægritudinis affectus: sed hoc consolor, quia spero me per Dei gratiam alias officii vestris alacriter adfuturum. Valete coram Deo in sanitate condigna.

EPISTOLA CXXIV [olim CXIX].

Guillelmi ducis Aquitani ad Leonem Vercellensem episcopum.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXV [olim CXX].

Domino suo charissimo FULBERTUS præsul H. omnium expetendorum summam.

Quod ante viudemias non reviso vos, Pater, dilectissimi fratris B. morbus me detinet, cum opportunum fuerit, aunente Deo, libentissime id acturum. Scripto vestro interim quæso mihi innotescere quomodo vos agatis, et qualiter condiscipuli mei se gerant in scholis, et an melius solito celebrent canonicas horas. Mitto vobis unum ex duobus libellis quos amicus noster comes G. rogavit transcribi. Immissum cuidam hunc librum in arca mea celabat oblivio, putante me illum vobis esse delatum. Si vos vel vestros in quærendo laborare feci, mea culpa. Salute, precor, vice mea dominum meum Sigonem et Ilduinum: priorem, animum meum, et alterum animæ meæ dimidium. Cæteri vestri omnes salvi sint in Christo, summa omnium salute vos protegente. Amen.

EPISTOLA CXXVI [olim CXXI].

Fratri E. HILDEGARIUS omne bonum optat.

Volo scribas mihi, charissime, quam bene tibi procedat scholasticum officium a domino meo præsule, rogatu meo, nuper tibi commissum; quantum ejus gratiam inieris, qui te demulceant, qui mordeant, quam incolumis tute consistis. Prosperitas tua salus mihi est, adversitæ ægritudo. Valeassemper in Christo.

EPISTOLA CXXVII [olim CXXII].

Arch. I. humilis episcopus æternam salutem.

Magnas gratias referimus vestræ charitati, petitionem nostram explorare sub rationabili conditione promittenti. Cui conditioni velle nos alacriter deservire, sed minime posse, magnitudini vestræ notum facimus. Doctores enim itineris insi multis occupati

alimus præsentia vestra gaudere, aliquo vestri incommodo obiter vobis illato turbemur: quod si accideret, lætitia vestræ solemnitatis in maximum verteretur mœrorem. Valete feliciter.

EPISTOLA CXXVIII [olim CXXIII].

(Anno 1024.)

Quem jugiter in præcordiis animæ suæ sovet D. et patri suo F. HER. perpetuo vigere.

Dux noster Guillelmus vobis amicissimus profecturus est in Italiam die Jovis proxime venturo, sciscitari de causa filii sui, si cum honore et incolumitate sua fieri queat. Itali enim elegerunt eum sibi ad regem. facientes ei sacramentum, et Italiæ regnum concedendi, et Romanum imperium acquirendi, per rectam fidem, quantum possunt. Hac de causa præcessurus est prudens pater filium, quem supra dixi, cum ipsis deliberaturus. Nunc ergo prudentiæ vestræ est decernere utrum ad nos illo absente veniatis juxta conductum. Si veneritis, victualia vobis Deo largiente non deerunt. Unde quodlibet vobis placuerit, litteris mihi rogo significari. Interea et semper cum omnibus vestris bene valeatis, sanctissime Pater, vitæ nobis dulcedo pariter et gloria. Si transieritis Bituricas, cum Odone de Dolis amice loquimini. Inveni illum in Romano itinere prudentem virum, et spero vobis obsequentissimum fore, si quid obsequii vultis ab eo; est etiam comiti nostro Guillelmo satelles fidelissimus et familiarissimus. Fulco comes appellatus a comite Guillelmo ne vobis inter vias technam moliat, respondit in vera fide, sicut vobis visum est, nullam se moliturum; velle etiam sibi præmandari vestrum adventum, ut conducat vos per sua. Prosperum iter faciat vobis Deus salutarium nostrorum.

EPISTOLA CXXIX [olim CXXIV].

Guillelmi ducis Aquitanicæ ad marchionem.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXX [olim CXXV].

Leonis Vercellensis ad Guillelmum ducem Aquitanicæ.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXXI [olim CXXVI].

Guillelmi ducis Aquitanicæ ad Leonem Vercellensem episcopum.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXXII [olim CXXVII].

Domino suo FULBERTO HILDEGARIUS fidelis ejus ad votum omnia bene contingere.

Priorem tuæ pœnitentiæ causam, super honore beati Hilarii suscepto, justam esse novi, Pater. Obsequens igitur mandatis tuis, cum sim tuorum minimus, vixque necessarij nomine dignus, illud competenter dixerim quod tui præsentia carere multum mihi sit incommodum. ut note rudi. quotidie

mihî exinde proveniura coram Deo et hominibus gratia! ejus spe vehementer captus mirum in modum a clientela tua tandiu abesse et a supradictæ dominæ servitio quasi emancipari pertulerim: tanti esset mihî præterea quædam famæ tuæ minorationem abigi! quam ingruentem video, nisi quod tu ipse loco suscepto præfueris. Sed cum te plus biennio detinuerit hinc sollicitudo pastoralis, hinc principum discordia, nec scio quando nisi illis obventibus componenda, orturis forsitan aliis pluribus causis te itidem remoraturis, vix ausim sperare te vel semel Pictavorum fines revisere, et, prout geris animo, illi egregio confessori Christi deservire. Spero tamen etiam adhuc, sicut promittis, vice tua quod potero serviens interim, lætum rei exitum mihî libique annuere Dominum assiduis vocibus et anhelantibus precibus orans. Dic, quæso, Pater, quis unquam tiro sine duce militavit? Quis alto mari sine remige credere se voluit? Guillelmus comes amicus tuus et canonici nostri te resalutant adhuc fideliter. Jordanus etiam Lemovicensis episcopus, cui olim suffragium præstitisti apud archiepiscopum Bituricensem, plurima te salute impertiens rogat suppliciter ut mittas ei Vitam sancti Leonardi, in episcopatu suo quiescentis, ut aiunt (52); sicubi reperire poteris, pulchre dicas hoc feneratum esse. Ex mea quoque parte non vos pœniteat, te dico dominum meum, charissimum tuum quoque Sigonem, probis moribus et artibus magnum, centenas millenas excipere salutes. Ne te, quæso, scripti mei tædeat et ineptiarum. Quædam legatis dicere jussi quæ audire poteris cum volueris. Vale, charissime Pater

EPISTOLA CXXXIII [olim CXXVIII].

Guillelmi ducis Aquitanie ad Fulbertum
(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXXIV [olim CXXIX].

*Domino suo FULBERTO episcopo HILDEGARIUS servulus
ejus gaudium perpetuæ salutis.*

In litteris amici tui G. comitis multam deprehendere potes erga te benignitatem, familiaritatem, amicitiam, sustentiam quæ non opus est mihî exponere tibi optime scienti. Vita tua ac illius comite, non amittes susceptum honorem, si tenere volueris. Suadeo ergo ne facias vel scribas ei repudium, si intelligis fore tibi utile et ecclesiæ tuæ restorationi, et si est tibi animus et facultas ad ipsum veniendi, ut rogat, et mihî vicarium subrogandi vel socium addendi. Nullatenus enim ferre possum, nisi jussione tua coactus, vel absentari penitus me, vel abesse diutius obsequiis almæ Dei Genitricis et tuis, desiderans ut cervus ad fontes aquarum tuis plenius instrui documentis, omni auro et argento, ipsa etiam vita mihî charioribus. Volo

oculis prophetans, in præsentique filium non videns, multa mihî bona in posterum provideas. Feria secunda post octavas Pentecostes proficiscar ad te, si potero, resciturus utrum venias ad comitem in natali sancti Joannis. Vale.

EPISTOLA CXXXV [olim CXXX].

Domino R. venerando atque amabili decano Sancti Hilarii H. æternam salutem.

Multæ vobis gratiæ referantur ex parte Dei et domini mei episcopi, et mea, quod, sicut dicitis, rem Sancti Hilarii bene custodistis. Hinc profecto vos ejus fidelem esse amicum et nostrum, quorum vicem exsequi studueritis, certissime probatis. Quia vero nobis in præsentem vos audire non licet, de quibus nos interrogastis, significare curavimus, ut triginta quinque libras, et alias quas vobis dimisi, in opus Sancti Hilarii per consilium boni ducis Guillelmi expendatis, nullam mihî partem reservantes. Non enim possum me intronittere amplius de officio Sancti Hilarii, cum etiam via sit mihî et domino meo episcopo difficilis propter sæculi malitiam quam nostis, et ita Sanctæ Mariæ servitio tenear astrictus, ut ab hoc sine damno vel culpa dimoveri nequeam. Sed et ipsius Dei Genitricis eminentiam apud Sanctum Hilarium, si qua ex me est, hujus rei deprecari posse reor offensam: nec enim illum honorem cuilibet inferiorum postposuerim, sed [si] clientelæ Matris Domini, quæ etiam archangelorum omnium dignitati prælata est, jure, ut puta ejus alumnus quantuluscunque, me reddiderim. Dicitis ergo illi prudentissimo duci ex parte domini mei episcopi, ut tali rectori committat locum Sancti Hilarii, quem nec difficultas itineris, nec imperitia ecclesiastici ordinis ab-ejus obsequio detineat. Et hæc sunt rationes de quibus Reginaldus vice dominus ad seniore meum episcopum locutus est, et unde talem vobis finem mandamus. Nunc vestram charitatem, quæ semper mihî fuit præsentissima, rogo, dilectissime, ut omnes clericos domini nostri dulcissimi ac beatissimi Patris Hilarii, a parvo usque ad majorem, ex meo nomine salutetis, et omnibus orationum fidelia dicatis. Ipsi etiam comiti centenas millenas salutes ex mea parte conferatis, quem præ omnibus laicis diligo, memoriam ejus in orationibus meis ad Dominum faciens, qualescunque ei, pro amore et beneficiis quæ mihî exhibuit, indesinenter gratias agens. Similiter autem dominum meum Isembertum episcopum salutate, obsecro, cujus in me benignitatis ac hilaritatis quanta fuerit gratia, nullatenus dicere me sinit probitatis ejus immensa magnitudo. Sed et filium comitis et dominam comitissam, nec non et alios, quorum benevolentia etsi inmeritis gaudebam, eodem salutis munere cunctos impertiri ne pigeat. Ad

EPISTOLA CXXXVI [olim CXXXI].

(Anno 1029.)

Sacro Senonensium archipræsui LEOTHERICO canonici. Sanctæ Mariæ Carnotensis in Christo salutem et adhuc fidelitatis obsequium

Multum miramur, venerande Pater, quod bonis initiis tam malos exitus habuisti: videlicet quod nobis pastore carentibus, in altero substituendo primum bene favisti, et postremo sententiam tuam depravasti, alium [quam] quem nos elegeramus ordinando. Ne autem dicas ignorasse te electionem nostram, mandavimus tibi per diaconos nostros, Oteleirium et Frotmundum, elegisse nos A. decanum, cum litteris nostris id ipsum continentibus; qui talis nobis videbatur, qualem episcopum ordinari debere dicit concilium Carthaginense quartum. Quod si posthæc alium tibi obtulerunt vel rex vel aliqui ex nostris minus sapientibus, oportuisset te causam diligenter attendere, et inter nos ipsos dijudicare, quorum sanior haberetur electio, sicut in decretis Leonis papæ significari optime nosti his verbis: *Ille omnibus præponetur, quem cleri plebisque consensus concorditer postularint: ita ut, si in aliam sorte personam partium se vota diviserint, metropolitani iudicio is saltem alteri præponatur, qui majoribus et studiis iuvatur et meritis.* Volumus autem scire te quod ipsam electionem nostram mandavimus domno regi per suos monachos, Hernaldum priorem et Restaldum præpositum sancti Dionysii. Quibus, objicientibus nobis de Theodorico ordinando regiam voluntatem, injunximus ut dicerent regi ne id temere fieri juberet. Vocaret autem nos antea, si sibi placeret, ad curiam suam, vel suæ voluntati consensuros, vel cur dissentiremus ostensuros. His vero dictis nostris ipse domnus rex contemptis, qualem sibi tibiuit personam absque nostra petitione ordinari violentus acceleravit. Inmemor fortasse illius dicti Constantini Christ. imperatoris, de violentia principum contra se et contra alios principes ita se habentis: *Quæcunque, inquit, contra leges fuerint a principibus obtenta, non valeant.* Sed, ut ad præsens de ipso taceamus, qui sane viderit utrum omnia recte agat, nec post factum pœniteat? Ad te, Pater, querimonie nostræ flectimus articulum, quem Ecclesiæ nostræ curam neglexisse, imo auctoritati tuæ derogare vehementer dolemus, posthabito supradicto Leonis papæ decreto. Quod si observasses, rationabiliter utique egisses, et bene nobis, ut filiis pater, consulisses. At ipso violato quam multa alia sanctorum Patrum violaveris, tute considera. Nos tamen pauca tibi de multis scribimus. Legitur in decretis Cælestini papæ: *Nullus invitis detur episcopus: cleri, plebis et ordinis consensus et desiderium requiratur.* Et post pauca: *Sit facultas clericis veniendi, si se*

A ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contraditio fuerit oborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant, ad purgandum eum qui ordinandus est, tres jam, sed postulentur ad numerum supradictorum duæ vel tres; et in eadem plebe, cui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo illa etiam quæ objiciuntur pertractentur, et, cum purgatus fuerit, sub conspectu publico ita demum ordinetur. Ecce quomodo Patrum sententiæ violantur. Nobis enim invitis obtrudere vultis episcopum, nec conceditur nobis liberum, de eo qui nos rector sit, habere iudicium; et, cum huic qui ordinandus erat contradiceretur, minime purgata sunt quæ objiciebantur, nec personæ vel rationes contradicentium discussæ. Quæ cum ita sint, cumque legem canonicam in hoc negotio multimode solveris, monemus te non increpando, neque dijudicando, sed affectu filiorum obsecrando, ipsi legi quam offenderis reconciliatum iri, confitendo culpam et pœnitendo. Nec pudeat te dicere necessariis tuis secreto Dominum timentibus, et in lege ipsius bene eruditis, jam tandem te animadvertisse ea quæ sunt contra statuta canonum non debere stare, sed et facientes pœnitere oportere. Quod si forte rex auctoritate tua deinceps corroborari voluerit, quod sine solutione canonum stare non possit, videris, Pater, ne adjicias peccatum super peccatum: sed aut, quantum poteris, id corroborare dissimula, aut manifeste salva legum auctoritate id te exsequi non valere proclama. Postremo suppliciter oramus hæc scripta nostra minime publicari, quæ apud tui chari pectoris secretum promere audemus. Rescribe vero nobis si quid tibi videtur contra hæc rationabiliter opponendum. Augeat tibi Deus Spiritum consilii et fortitudinis, sapientiæ et intellectus.

EPISTOLA CXXXVII [olim CXXXII].

Sanctis præsulibus G. Belvacensi, O. Aurelianensi, A. Turonensi, clerici Sanctæ Mariæ Carnotensis, famuli eorum et fratres in Domino salutem.

Conquerimur apud vos, Patres, de archiepiscopo nostro, et rege, qui nobis invitis episcopum donare volunt quemdam idiotam, ut scitis, et ejusmodi officio indignum; precantes auxilium vestrum ut vigiletis sicut boni Ecclesiæ pastores ad portas ejus, ne introeat in illam ille talis, qui non quesiverit intrare per ostium, sed aliunde ascendere, sicut fur et latro (*Joan. x, 1*). Vobis tribus portas custodientibus, sciatis pro certo quartum custodem addi, Odonem comitem, et nunquam receptorum illum in civitatem suam, nisi prius vestro iudicio examinatum, utrum recipi debeat an non. Vigilate igitur attentius, et diligenter inquirete causam cum vestris sapientibus clericis, et nobis famulis vestris, si dignemini, nec propter regis reverentiam hoc

ramus factum esse monachum, nihilominus tamen nos eum optare nobis fieri episcopum; cum repro-
latus fuerit ille lupus, quem probare potestis indi-
gnum. Quod vos invicem caute et diligenter et se-
crete deliberare petimus, utrum fieri possit an non,
et nobis servis vestris ac fratribus deliberationis
vestræ finem innoscere, sive litteris, sive legato
fidei. Hæc autem verba nostra videte interim ne
publicentur. Valet.

EPISTOLA CXXXVIII [olim CXXXIII].

*Quem super omnes abbates diligunt sanctissimo patri
O. canonici Sanctæ Mariæ omnium virtutum gratia
præfulgere.*

Obsecramus vos in nomine sanctæ Trinitatis, ne
faveatis contra jus et fas partibus Theodorici simu-
lanti episcopi, neque suadeatis Odoni comiti facere
cum eo concordiam contra sanctorum canonum aucto-
ritatem. Clarissimum speculum posuit vos Deus
in mundo, videte ne qualibet nigredine obscuremini,
qua offuscentur alii; sed semper vero lumine re-
splendeatis, quo et alii possint illustrari. Valet,
beatissime Pater, et rescribite nolis quid melius de
hac causa vobis videtur.

EPISTOLA CXXXIX [olim CXXXIV].

*In Christo sibi d. lecto semperque diligendo domino
RAINALDO HILDEGARIUS servus ejus fidelis, quæ
retro sunt oblivisci, et jugiter in anteriora ten-
dere.*

Causa charitatis pollicitus sum conversari me cum

A Hereberto nepote tuo, usquequo fruges novæ col-
ligantur, amice illum habiturus, interim quasi præ-
sentis tuæ vicarium. Scripta quæ tibi mitti poscis,
partim mittimus; partim minime, quia non sunt
missu facilia: quæ vero mittuntur, et difficilia sunt
cognitu et pernecessaria, de sacramento videlicet
corporis et sanguinis Domini; quæ si non digne ac
fideliter percipimus, vivere non habemus. De cogi-
tationibus autem quæ se nolentibus nobis ingerunt,
ita sentiebat charissimus pater noster Fulbertus:
nil eas nocere, si tandem menti minime placuerint;
signo crucis abigendas esse ab animo, velut muscas
ab oculis importunas; rationem ponendam esse men-
tis custodem, rerum utilium receptoricem, quibus
dum occupata fuerit, ab inutilibus impeti vel pene-
trari non possit: cui sententiæ multas alias in Vitis
Patrum consentientes reperire potes, quæ tuum
animum optime relevabunt, opitulante Christi gra-
tia, sine qua nihil valemus vel sumus. Cætera vero
quæ ad præsens non mittuntur, quia nec adeo scri-
ptu facilia, nec satis idoneum gerulum habere modo
videntur, Deo volente, spero me tibi misurum vel
delaturum, cum opportunum tempus et latorem in-
venerim. Valeas, animo meo charissime, mortuus
huic mundo Christum tibi vivere noris, virtuti vi-
vas, sit tibi mors vitiorum, ora pro me famulo tuo,
Pater.

SANCTI FULBERTI

TRACTATUS

IN ILLUD ACTORUM XII, 1: *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia, etc.,*

Factus in Festo sancti Petri ad Vincula

(GALLAND. *Biblioth. vet. Patr.* tom. XIV, pag. 177.)

Scripturam sacram recte, cum legit, intelligit qui
modos locutionum ejus non negligit. Hos autem
considerare non sufficit, nisi qui eam meditatione
continua frequentavit. Nam sicut, homini cuilibet
frequentius colloquendo, paulatim cujus sit qualitas
advertimus, ita et morem Scripturæ sacræ, sæpius
eam retractando, cognoscimus. Ipsa enim, sicut
Patrum magisterio edocemur, nonnunquam, per
hoc quod vituperabiliter juxta historiam gestum
narrat, virtutem laude dignam juxta mysticum in-
tellectum significat. Hoc autem in eo vel maxime
claret, quod de David et Uria sacra Historia gestum

C sua minuat, etiamsi per quod ab eo laudabiliter
gestum est, malum aliquid designetur; nec injusto
justitiæ meritum conferat, etiamsi per hoc quod im-
probabiliter gessit, aliquid bonum figuretur. Neque
enim peccatum David ideo peccatum non fuit quia
bonum illud maximum figuravit, aut Uriæ inno-
centia malum fuit quia infidelis pepuli duritiam
designavit. Hæc idcirco præmisimus, ne meritis apo-
stolicis derogasse ab aliquo judicemur, cum per ea
quæ de illis in hodierna lectione narrantur, aliquid
quod sanctitati eorum non congruat, significare di-
xerimus. Hodie namque nobis, de more Ecclesiæ,
epistolam Actorum hactenus recitatur in qua frater